

AİLE KAVRAMININ AĞAOĞLU ROMANLARINDAKİ AKİSLERİ

*Ferda ATLI**

ÖZET

Toplumun temel taşı olan aile kavramı, insan hayatının bir ürünü olan edebi eserlerin vazgeçilmez parçasıdır. Romanlar kurgulanırken gerçeklik unsurunun sağlanabilmesi için kahramanın muhakkak ki bir aile içerisinde yetişmesi ve ailesinden aldığı genetik ya da sonradan edinilmiş bilgilerle muhatap olduğu problemlere karşı tavrı alması gerekmektedir. Adalet Ağaoğlu romanlarında da aile hem metinlerin toplumsal yapısını şekillendirmede hem de karakterlerin davranışlarının sebeplerini belirlemede önemli rol oynamaktadır. Çalışmamızın amacı incelemiş olduğumuz Adalet Ağaoğlu romanlarındaki aile ilişkilerinden hareketle edebi metin bağlamında aile kavramına göz atmak.

Anahtar Kelimeler: Aile, edebiyat, roman, Adalet Ağaoğlu.

GİRİŞ

Dünyaya gelen insanın birey olma süreci içerisinde karşılaştığı ilk sosyal yapı olan aile, kişiliğin gelişiminde ve hayatın şekillendirilmesinde rol oynayan en önemli etkidir. Çocuk, dünyaya gelişiyle birlikte kendisini öncelikle annesinin bir parçası olarak görmekte daha sonraki dönemlerde ise kendi benliğini keşfederek hareketlerini bağımsız bir şekilde kontrol et-

* Arş. Gör , İnönü Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
ferda.atli@inonu.edu.tr

mektedir. Babanın algılanmasıyla birlikte ise çocuk sosyalleşme aşamasına geçmekte, babanın ortaya koyduğu yasak kavramıyla toplumsal kurallarla tanışma fırsatı yakalamaktadır (Cebeci, 2009). Bu sebeple bireyin, kimi zaman ailenin bir uzantısı olarak tarif edilerek gerek genetik olarak geçen gerek sonradan edinilen davranışların aile içerisinde gelişip şekillendiğinin altı çizilmekte, ailenin birey üzerindeki derin etkisi böylelikle ortaya konmaktadır. Gelişimini insanın varlığına borçlu olan edebiyat sanatında da insanın toplumsal bir varlık olma durumu aile olgusunun kaçınılmaz bir şekilde edebi türlerin içine girmesine zemin hazırlamıştır.

Edebi türler içerisinde özellikle roman, barındırdığı konuların ve olayların yaşanmış ya da yaşanabilecek mahiyette olması sebebiyle gerçekliğe bakış açısı bakımından diğer türlerden ayrılmaktadır. Tanzimat Fermanı'nın ilanıyla birlikte Batılılaşma hareketinin edebi ve kültürel boyutu olarak benimsediğimiz bu yazın türünde ilk andan itibaren sosyal konular işlenmiş, gerçeğe yakın bir roman âlemi yaratılmak için günün toplumsal yapısı ve hayatı algılayış şekli olaylara nakşedilmiştir. Bunun bir sonucu olarak "aile" kavramı romana ister istemez dâhil olmuş ve yazarlar "aile" adı altında bir araya getirdiği farklı insanlarla roman kahramanlarının ilişkilerini gerçeğe daha yakın bir şekilde oluşturma fırsatı bulmuştur.

Türk toplumunun ailevi bağlarının güçlü olması sebebiyle daha çağlar öncesinde yazılmış olan edebi eserlerde bile aile olgusunun sıklıkla işlendiği, insan ilişkilerinde ailenin önemi ve kaderi tayin ediciliği göze çarpmaktadır. *Dede Korkut Hikâyeleri'*nden, *Kutadgu Bilig'e*; halk hikâyelerinden masallara kadar hemen her türde aile ögesi tüm ağırlığıyla karşımıza çıkmaktadır. İlk romanımız *Taaşuk-ı Talat ve Fitnat*'la birlikte Türk toplum hayatının vazgeçilmezi olan "aile" kavramıyla artık romanlarda da sık sık karşılaşmış, kişinin ilk sosyalleşme ve kişiliğini kazanma ortamı olan bu kurum, vazgeçilmez bir unsur olarak romanlardaki yerini almıştır.

Edebiyatımızın güçlü kalemlerinden Adalet Ağaoğlu da, yazmış olduğu romanlarda kahramanlarının ailevi hayatlarının hem bireysel hem toplumsal etkilerini incelikle ortaya koymuştur. Ağaoğlu'nun, kahramanlarının davranışlarının altında yatan ruhsal sebepleri araştırırken genellikle geriye dönüş tekniğiyle ailevi yaşantılarını açıklama yoluna gittiğini görürüz. Parçalanmış aile hayatı olan kahramanları romanlarına konu edinen yazar, böylelikle psikolojik bir derinlik yakalamış, okurun roman kahramanının yaptığı yanlışlıkları sebep-sonuç ilişkisi içerisinde değer-

lendirmesini bu yolla sağlamıştır. Çalışmamızın amacı Adalet Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak*, *Bir Düğün Gecesi*, *Hayır...*, *Fikrimin İnce Güllü*, *Yazsonu*, *Üç Beş Kişi* ve *Romantik Bir Viyana Yazı* romanlarındaki aile kavramını inceleyerek roman kahramanlarından hareketle Türk toplumunun aile hayatının gelişiminin izlerini sürmektir.

AĞAOĞLU ROMANLARINDA ATAERKİL AİLEDEN MODERN AİLEYE GEÇİŞ SANCILARI

Eski Türk geleneklerinde aile önemli bir yer tutmakta, toplumun huzurunun ailenin huzurundan geçtiğine inanılmaktaydı. Bu sebeple kadın ve erkeğin birbirlerini ezmeden farklı görevler üstlenerek toplumsal hayat içerisinde aktif bir role sahip olduğu görülmekteydi. Kadın, eşinin yardımcıydı. Evin denetiminden, çocukların terbiyesinden mesul olan kadın, önemli kararlar alınırken danışılan ve ailenin direği sayılan bir konumdaydı. İslamiyet'le birlikte kadının toplumsal hayattan daha kopuk bir yaşam tarzına yönlendirildiğini, aile içerisindeki konumunun değiştiğini söyleyebilmekteyiz. Bu süreçte kadın, toplum içerisinde daha çok anelik vasfıyla ön plana geçmiş, neslin devamını sağlamak onun asli görevi olarak kabul edilmiştir. Böylelikle aile hayatında da köklü değişimler yaşanmış 'ataerkil aile' modeli benimsenmiştir.

"Ataerkil aile Roma ailesi olarak da anılmaktadır. Bu ailede otoriteyi mutlak manada baba temsil etmektedir. Bu nedenle bütün aile bireyleri babanın atasından gelen dinsel pratik ve inanışlara bağlıdır. Evlilik, kadının erkek tarafına, daha doğrusu baba tarafına geçmesiyle gerçekleşmektedir."(Canatan, 2009: 96).

Bu sebeple 'baba' kavramının otorite ve güç sembolü olarak algılanışı daha keskinleşmiş ve erkeğin mutlak itaat istemi aile bireyleri üzerinde kendisini fazlasıyla hissettirmeye başlamıştır. Adalet Ağaoğlu romanlarından olan *Dar Zamanlar* üçlemesinde ataerkil aile modeli ile karşılaşmamız mümkündür. Üçlemenin ilk romanı olan *Ölmeye Yatmak*'ta kasaba ilkokulundan doçentliğe uzanan bir yaşam öyküsü anlatılmıştır. İlkokulu bir kasabada tamamlayan Aysel, otoriter bir yapıya sahip olan babasının tüm direnmelerine rağmen ortaokulu okuyabilmek için Ankara'ya teyzesinin yanına gitmiştir. Aysel'in babası ile olan kopuk ilişkisinin sebebi babasının sert tavırlarıdır. Aysel'in Ankara'ya gitmesini destekleyen kasabanın ilkokul öğretmeni Dünder Bey bile Aysel'in babasının tersliğinden na-

sibini almaktadır. Salim Efendi, romanda yüzü gülmeyen biri olarak tasvir edilmiştir:

“Salim Efendi’nin yüzünün güldüğünü pek gören olmamıştır. Öğretmen Dünder’den da oldum olası hoşlanmamıştır. Her sözü kitaptan ezberlenmiş gibi düzgün bu oğlanın. Sahiciye benzermez.” (Ağaoğlu, 2007a: 46).

Salim Efendi’nin Dünder Öğretmen’e duyduğu bu sevgisizliğin altında yatan en önemli sebep muhakkak ki aile içerisindeki otoritesinin yıkılmasına sebebiyet vermesi ve kızına kendi isteğinin dışında bir hak tanmasıdır.

Kasabadaki geleneksel yaşamdan eğitimi sebebiyle uzaklaşan Aysel, ataerkil bir aile olan kendi ailesinden Ankara’da yaşayan teyzesinin kurmuş olduğu aileye –daha modern bir aileye- geçiş yapmış, kendi ailesi de Ankara’ya taşınana kadar daha özgür bir ortamda eğitimine devam etmiştir. Memur olan eniştesi Aysel’i kendi çocuklarından ayırmamış ve onun Ankara’yı tanmasına yardımcı olmuştur. Fakat Salim Bey’in otoriter tutumu Aysel’in eniştesinin davranışlarını da değiştirmektedir. Eniştesi Aysel’i bir garden partiye götürmüş fakat orada yaşıtı bir çocuğun Aysel’i dansa kaldırdığını görünce kızmıştır. Salim Bey’in kadına olan bakışı eniştesinin bu olaya sert tepki vermesine sebebiyet vermiştir:

“...Eniştem Güneş Spor Kulübü’nü tutuyormuş. Güneş Sporlular da eniştemi çok tutuyorlarmış. Orda yakın arkadaşları var. Ben de bu sayede ilk defa 2 Eylül Cumartesi akşamı, yani buraya döndüğümün ertesi günü bir gardenpartie gittim... Ben henüz misafir sayıldığım için, eniştem de beni ve İclâl’i alarak gittik... Fakat eniştem, yanımıza gelip de beni birlikte dans etmeye çağıran kırmızı saçlı bir oğlanı azarlayınca, çok utandım. Ne olsa eniştem de benim yanlarında emanet olduğumu düşünüyor. Eve dönünce teyzeme, ‘Babasının bana pezevenk demesini itemem tabii’ dediğini duydum, ki haklıdır bir bakıma.” (Ağaoğlu, 2007a: 70-71).

Kadının korunması gereken bir varlık olarak kabul edildiği ataerkil toplumlarda bu bakış açısına sıklıkla rastlanmaktadır. Erkek, kadını özellikle diğer erkeklerden korumalı, ‘namus’ bu şekilde aile içindeki erkekler tarafından himaye edilmelidir.

Aysel’in ailesi, küçük bir esnaf olan babasının muhtekirlik yaptığı gerekçesiyle kasabadan Ankara’ya taşınmış ve buradaki hayatlarının anlatı-

mıyla birlikte geleneksel aile yapısının daha yakından izlenmesi sağlanmıştır. Aysel, kasabadan arkadaşı olan Semiha'nın, babası tarafından zorla evlendirildiğini duyunca Salim Efendi'nin dükkânında karşılaştığı Semiha'nın babasına yaptığı işin yanlış olduğunu anlatmaya çalışır fakat Salim Efendi'nin sert tepkisiyle karşılaşır. Çünkü aynı kuşaktan gelmiş bu iki adama göre kızların her işe akli ermez ve kızlar her konuyu rahatlıkla konuşamamalıdır. Düşünmek erkeklere göre bir eylem iken kadınlar dikiş dikmek gibi 'kadına yakışır' işlerle uğraşmalıdır:

"Geçende baban öteberi almaya Ankara'ya geldiğinde babamın dükkânına uğramış, Ben de babamın Hal'den aldığı öteberiyi götürmek için dükkâna gitmişim. Babanı orada görünce, senden yana çıkacak oldum. Bir iki söz söyleyecek oldum. Babam gözlerini üstüme devirerek ve beni bir yana iterek susturdu. Bilmem baban söyledi mi? Orda yerin dibine geçtim. Demek ki, ne yapsak bizim söz hakkımız yok. Ama ben bu durumlara boyun eğmek istemiyorum. Evcek buraya taşınmadan önce babamın beni bir yıl okulumdan alıkoyduğu yetmiyormuş gibi, şimdi de enstitüye göndereceğini söylüyor. Ortaokul bitsin, doğruca oraya yollayacakmış. Hiç değilse, dikiş nakış öğrenirsin. Kız kısmına asıl bu yakışır." (Ağaoğlu, Ölmeye, 2007a:100).

Romanda dikkati çeken bir diğer kahraman da Aysel'in ilkökul arkadaşı Aydın'dır. Kasaba kaymakamının oğlu olan Aydın, memur çocuğu olması sebebiyle kasabada modern aile yapısını temsil eden kahramandır. Aysel, kendisini ve kasabadaki tüm arkadaşlarını hor gören Aydın'ın aşağılamaları sebebiyle okumaya ve yükselmeye daha meyyal bir yapıya kavuşmuştur. Kasabada bulunan memurların aileleriyle olan sıcak ilişkisi Aysel'e hep ulaşılmaz gelmiş bu sebeple roman süresince Aydın, Aysel'le ne uzlaşmış ne de ondan kopabilmiştir. Aysel'in ve Aydın'ın olgunlaşmaları aslında birbirlerini kabul etmeleriyle gerçekleşmiş, Aysel, Aydın ve ailesine yetişmeye çalışırken kâh ilerlemiş kâh kendi benliğini kaybetmiştir. Aydın da bu kasabalı kıza olan düşkünlüğü sayesinde tüm insanları olduğu gibi kabullenmeyi ve kibir duygusunu yenmeyi başarmıştır. Okulun son gününde kasaba ilkokulunda yapılan müsamerede kasabalı ailelerin çocuklarının kıyafet bulma sorunu ile kasabadaki memur aileler ile yerli ailelerin arasındaki fark daha iyi anlatılmış, Aysel'e temsil edeceği modern kadın elbisesi bir türlü tam olarak bulunamamıştır:

“...Memur hanımlarının kabul günlerine orta ve ortanın altı esnaf karıları da gidebilseydi, belki Aysel’e manto için uygun bir yol bulunabilirdi. Memur hanımları Öğretmen Dünder’a akıl vermekle yetmişler, sonra da Aysel’i unutup gitmişlerdi. Onların da fırfırlı elbiseler, avukat cüppeleri, beyaz gömlekler, siyah pantolonlar diyecek çocukları vardı. Bütün bu nedenlerle, Aysel’in kentli memure giysisi çok dar olanaklarla tamamlandı.”(Ağaoğlu, 2007a:18).

Babasının hayatta olduğu süre içerisinde *Aysel*, hem babasından hem abisinden hem de annesinden okumamasına ilişkin yoğun baskılar görür. Babası Salim Efendi ve İlhan, erkek egemen bir aile yapısı istemeleri sebebiyle özgürlüğüne düşkün Aysel’i okutmamak istemekte, gelenekle yetmiş ve kocasına hiç karşı çıkmamış annesi Fitnat Hanım ise Aysel’in hem ev işlerinde ona yardımcı olmasını hem de artık evlenmesi gerektiğini öne sürerek kızının okuma çabasını boş bulmaktadır. Salim Efendi, İlhan ve Fitnat Hanım’a göre evin kız çocuğu dikiş nakış öğrenmeli, yemek yapmalı ve yaşını geçirmeden evlenmelidir. İlhan, arkadaşı Ali’ye nutuk çekerken de Aysel’in okumasından yola çıkarak kadının en önemli görevinin çocuk doğurmak olduğunun altını çizer:

“ ‘Bu da yeni moda işte! Kızlar okuyormuş... Öyle. Bizimki de okuyor. Hâkim olacakmış. Vay, vay... Kadının en kutsal görevi, analıktır, analık!...” (Ağaoğlu, 2007a: 149).

Fitnat Hanım da kızına sürekli iş buyurarak onun okumasına mani olmaya çalışır. Ramazan Gülendam, Türk romanında kadının yerini irdelediği makalesinde Ağaoğlu’nun Aysel’ine de değinmeden geçememiştir:

“... Adalet Ağaoğlu’nun *Ölmeye Yatmak* (1973) adlı romanında, Aysel ile annesi arasındaki ilişki, okumak isteyen Aysel’e annesinin kendisine aynı dar rolü(ev içine ait bir rol) empoze etmek, kızını da kendisi gibi görmek ve yetiştirmek istemesinden dolayı bozulur.” (Gülendam, 2007:172).

Bu yorumuyla Gülendam’ın anne-kız ilişkisinin bozulmasının alt yapısını açıkladığını görmekteyiz. Evin içinden başka bir dünyası olmayan Fitnat Hanım’ın, Aysel’in de kendisi gibi toplumun kabulleri doğrultusunda yaşamasını ve ev işleriyle uğraşmasını istediğine şahit oluruz. Metinde geçen bazı bölümler de bu kanıyı doğrular niteliktedir:

“Fitnat Hanım, bazı akşamüstleri, kızı okuldan döndüğünde, onun eline mendil kadar tülbent bezleri sıkıştırıyor, ‘Ha anam, şunları oyulgayıver’ diyordu. Evdeki sessiz düzen, ana-kız açısından da böyle bozulmaya başladı. İlçelerde çocuklar ya çok küçük ya çok büyük yaşta okula başlarlar. Okuma yazma seferberliği okul sıralarını başka türlü doldurmuyordu çünkü. Aysel de işte bu yüzden, yarıyıl ara vermek zorunda kaldığı halde, bir lise son sınıf öğrencisi olmak için çok küçüktü. O yıl on yedisini sürüyor. Okumaya karşı olan deli ve anlaşılmaz tutkusuna Salim Efendi teslim olduğu sıra, karşısına annesi çıktı. Sanki kendi okumamışlığının öcünü alıyordu. Aysel’e durmadan ev işi buyuruyordu. Kızını her an bir kitabın başından kaldırmaktan nerdeyse gizli bir tat alıyordu. Önüne bir de bebek bezleri oyulgamak işi çıkınca Aysel, ‘Kendin yap!’ deyip fırlatıverdi bezleri. Annesi önce şaşırıldı. Sonra artık kızının yaşının erdiğini, onu iyi bir baskıya almak gerektiğini düşündü.” (Ağaoğlu, 2007a:193-194).

Aysel’in ailesi içinde baskı altında tutulmaya çalışılan sadece Aysel değildir. Aysel’in abisi İlhan da baskı altına alınmaya çalışılır. Sık sık babasıyla tartışan hatta bu sebeple evden bile kaçan İlhan, babasının dükkânında çalışmak istememekte üniversiteye devam etmek için diretmektedir. Fakat evin tek oğlu ve en büyük çocuğu olması sebebiyle Salim Efendi İlhan’ı işini devam ettirecek varis olarak görmektedir. Ataerkil ailelerde mal da gelenek de en büyük erkek çocuk sayesinde bütünlüğünü koruyarak nesilden nesle aktarılır:

“Ataerkil ailede, aile malı bir kuşaktan ötekine parçalanmadan olduğu gibi geçtiğinden, mal dağılmaz, gelenek bozulmaz. Böylece ailede, dolayısıyla ailelerden meydana gelen toplumda toplumsal sükûn elde edilmiş olur.” (Yalvaç, 2000: 92-93).

Bu anlayışla yetişmiş olan Salim Bey’e rağmen İlhan hem büyük bir şehirde yetişmesi hem de farklı bir kuşağa mensup olması sebebiyle kendi kararlarını kendisi verme yoluna giderek babasının işine devam etmez. Üstelik babasının hiç anlamadığı bir siyasi gruba dahil olarak bütün kararlarını bu doğrultuda vermeye çalışır:

“Salim Efendi oğlunun, liseyi bitirdikten sonra artık dükkânda oturmasını, baba işini sürdürmeye hazırlanmasını isterdi. Ama İlhan, ‘Yoo baba. Eskiden olsaydı belki. Ama artık geçti. Şimdi ben hukuk okuyacağım. Türklüğümüzü yerlerde süründüren bütün o soysuz ta-

kımından teker teker hesap soracağım!' dedi." (Ağaoğlu, Adalet, 2009: 192).

Kurtuluş Savaşı'nı görmüş bir kuşaktan olan Salim Bey ve Fitnat Hanım, yeniliği kabullenemeyen gelenekçi yapıya sahip, kasaba kültürüyle yetişmiş insanlardır. Daha sonra yerleştikleri Ankara'nın büyük bir şehir oluşu ve çocukları olan Aysel ile İlhan'ın çağa uymaya başlayarak anne ve babalarından farklı isteklere sahip olmaları Salim Bey ve Fitnat Hanım'ı iyice korkutmaya başlamıştır. Hem kuşak çatışması hem de gelenek-modernizm arasındaki geçiş süreci sancuları romanda aile bireyleri üzerinden verilmiştir. Salim Bey'in fazlasıyla otoriter olması ve kendisinden başka kimseye söz hakkı tanımayışı çocuklarıyla arasındaki iplerin kopmasına yol açmış, aynı zamanda Aysel ile İlhan arasındaki ilişkinin zedelenmesine de sebebiyet vermiştir. Babasının ölümünden sonra isteklerini daha rahat gerçekleştirmeye başlayan Aysel, İlhan'ın tüm karşı çıkmalarına rağmen üniversiteye gitmiş, orada akademisyen olarak çalışan Ömer'le evlenmiş ve sosyoloji doçenti unvanını almıştır. Yılların geçmesiyle birlikte Aysel ile ailesi arasındaki uçurum daha da artmış, Aysel İlhan'la nadiren görüşür olmuştur.

Aysel'in modernleşme uğraşı verirken yaptığı evlilik ise daha rahat ve iletişime dayalı bir ilişki gibi görünmekle birlikte duygusallıktan uzak ve Aysel'e kadınlığını unutturan bir ilişkidir. Bu sebeple Aysel, işine daha sıkı sarılmış, Ömer'den çocuk yapmak istemişse de ölü bir doğum yapmış ve bir daha anne olamayacağını öğrenmiştir. Kadınsı isteklerini bir kenara koyarak işine ailesinden daha fazla değer veriş şü cümlelerde gizlidir:

" 'aşerme, kadının çevresinden bir çeşit ilgi dilenmesidir' demiyordum. İlk ve son çocuğumu ölü doğurmadan önce hiç böyle dilencilik etmedim Aşermedim. Yeniden çocuğumuz olmuş olmamış, bunu da kocamla hiç düşünmedik. Yapılacak önemli işlerimiz vardı bizim." (Ağaoğlu, 2007a: 40).

Evliliğine koyduğu son nokta ise öğrencisi Engin'le kurduğu ilişkidir. Bu ilişki sonucunda kadınlığını hatırlayan Aysel, kadınsı isteklerini ötelemesinin, her şeyi görev olarak kabul etmesinin hata olduğunu anlamış, çocukluğunda eksik bulduğu aile sıcaklığını evliliğinde de yakalayamamıştır. Modern hayat ve modern aile yapısı kadına birçok özgürlük vermekle beraber aile hayatındaki sıcaklığı da kısmen öldürmüş, boşanmaların kolaylaşmasına, çocuk doğumlarının azalmasına yol açmıştır. Bu se-

bepile kadınlar ve erkekler yoğun iş temposu sebebiyle fitratlarından kopmaya başlamışlar, ben bilincinin fazlasıyla yerleşmesi sebebiyle aile olmak bilincini kaybetmişlerdir.

Serinin ikinci romanı olan *Bir Düşün Gecesi*'nde romanın adından da anlaşılacağı gibi aile ilişkileri daha yoğun olarak anlatılmıştır. Romanda her türlü kirli işi yaparak zengin olan İlhan ve Müjgan'ın kızları olan Ayşen ile dönemin tümgenerallerinden Hayrettin Özkan'ın oğulları olan Ercan evlenmektedir. Bu sebeple gelin ve damadın aileleri, Anadolu Klüp'te toplanmışlardır. Babasının zorlaması üzerine evlenen Ayşen'in düğününe abisiyle bağlarını tamamen koparmış olan Aysel haricindeki tüm akrabalar katılmıştır. 1970'li yılların Türkiye'sinin anlatıldığı *Bir Düşün Gecesi*'nde düğüne gelmiş olan Aysel'in eşi Ömer, Aysel'in İstanbul'dan gelen kız kardeşi Tezel, Fitnat Hanım, Müjgan, Ayşen, İlhan başta olmak üzere diğer kahramanların da kendi bakış açıları yansıtılarak gelenekselikten sıyrılmış fakat modernleşmeden kopmuş aile ilişkileri anlatılmıştır. Ömer, Aysel ile olan evlilik bağının iyice zayıfladığının farkındadır. Sol görüşlü olması sebebiyle tutuklanan Ömer, bütün arkadaşları hapishanede uzun süre tutulmasına rağmen birkaç ay içerisinde bırakılmıştır. Bu sebeple Aysel dahil olmak üzere bütün çevresi ona casus muamelesi yapmaktadırlar. Aysel'in Engin ile olan ilişkisini de itiraf etmesiyle birlikte güven yitimine uğrayan bu evlilik iyice çıkmaza sürüklenmiştir. Modern dünyanın iş merkezli yaşama şekli, Ömer ve Aysel'in bir çocuklarının olmayışı, birbirlerinin cinsiyetlerini unutup eşitlenerek karı-kocalıktan ziyade arkadaşlık yapmaya başlamaları evliliğin bitişinin ana sebepleri olarak gösterilmektedir.

Romanda karşılaştığımız ataerkil aile yapısı ise babasına kızmasına rağmen babasının yolundan giden ve evin otoritesini elinden bırakmayan İlhan'ın ailesinde görülmektedir. Salim Bey'in ölümüyle birlikte annesi ve kız kardeşlerinin sorumluluğunu almaya çalışan İlhan, oldukça sert bir tutum izlemiş Aysel'le olan ilişkisini koparma yoluna gitmiş, Tezel'in ise İstanbul'da okumasına karşı çıkmıştır. İlhan, zamanın ilerlemesi ile birlikte kız çocuklarının okumasına karşı çıkmaktan vazgeçmiş, hatta kendi kızı olan Ayşen'i de üniversiteye yollamıştır. Aslında İlhan tam olarak geleneksel bir aile kuramamış, Müjgan'la çıkar evliliği yapmıştır. Saygı duymadığı karısının maddi ihtiyaçlarını karşılamış, gerektiği zaman fazlasıyla baskıcı bir tutum izlemiştir. Maddiyatı her şeyin üstünde tutan Müjgan da her istediğini gizliden gizliye yapması sebebiyle bu durumdan şikâyetçi

görünmemektedir. Anne babasının sözünden çıkamayan Ayşen, bu ailenin en biçare ferdi konumundadır. Modern bir insan gibi görünmeye çalışan İlhan'ın Ayşen üzerinde kurduğu otorite, Müjgân'ın bencil ve umursamaz anneliği Ayşen'i bunalıma sürüklemekte ve hiç istemediği bir evlilik yapmasına sebebiyet vermektedir. Şehrin bütün ileri gelenlerinin de katıldığı bu düğün Ayşen'in gözünden şöyle tarif edilmektedir:

“...Çünkü artık nikâhlandım. Artık böylece ‘biz’ oldum. ‘Ben’ demeyi unutmuyacak mıydık? ‘Ben’ yok, ‘biz’ var: Pis burjuva kızı! Unutamaz mısın ikide bir ‘ben’ demeyi? Unuttum işte Gül. Söze sık sık ‘Çocuklar ben...’ diye başladığım için, beni sürekli böyle azarlayıp durmuş olan bütün eski arkadaşlarıma selam söyle. ‘Ayşen biz olmuş’ de... Oldum Gül. Artık hiç ‘Çocuklar ben...’ demeyeceğim. Hep biz: Bizim arabamız, bizim buzdolabımız, bizim salonumuz, bizim maunlarımız, bizim şeyimiz... Şeyimiz bizim... Yatak odamız... Bizim yatak çarşaflarımız... Bizim yastıklarımız... -Bir yastıkta kocayın, dedi hacıbabanın karısı-, bizim yorganlarımız, bizim terliklerimiz, bizim çamaşırlarımız, bizim pijamalarımız ve geceliklerimiz... Bizim gecelerimiz... Gecelerimiz bizim... Bizim sevgisizliklerimiz... Bizim sevgisizliklerimiz...” (Ağaoğlu, 2007b: 248).

Bu evlilik, Berna Moran tarafından şöyle açıklanmaktadır:

“Annesinden babasından nefret eden, üniversitedeki solcu arkadaşlarına katılmak için çırpınan, ama göz altına alındığında babasının araya girmesiyle serbest bırakıldığı için arkadaşlarıncı dışlanan Ayşen, yalnızlığa mahkûm edilmiş, kuşkuyla bakılmanın acısını çeken bir kızdır. ... Ayşen'in yalnızlığa psikolojik tepkisi onu inadına, sırf intikam olsun diye tümgenaralin oğluyla evlenmeye iter.”(Moran, 2007:42).

Evliliğe pek de umutlu bakmayan Ayşen, aslında halasının kocası olan Ömer'e âşık olmuştur. Bu meyli hisseden Ömer, tam bir karşılık vermese dahi ilgiden hoşnuttur çünkü Aysel'den yeterince ilgi görmemesi onu fazlasıyla yaralamaktadır:

“...dengeli bilim adamı oluşum, yirmi iki yaşında güzel bir kızın bana tutkunluğunu sezmemden gizli bir sevinç duymama engel değil. Değilmiş işte. Aysel'le tartışmayı kısa kesmemin nedeni bu sevinci kendimden bile gizlemem miydi acaba?” (Ağaoğlu, 2007b: 8).

Bir Düşün Gecesi romanının bir diğer otoriter babası Tümgeneral Hayrettin Özkan'dır. Hayretin Özkan, darbe döneminin önemli adamlarından biri olarak tanınmaktadır. Oğulları olan Ercan ve Hakan üzerinde askeri disiplin kurmaya çalışan Hayrettin Özkan, farklı siyasi düşüncelere sahip iki oğlunun kanlı bıçaklı düşman olmasına zemin hazırlamıştır. Abisinin düğününü basacağını söyleyen Hakan bütün düğün süresince ortaya çıkmamıştır. Ataerkil aile mantığının izlerini gördüğümüz Özkan ailesinde de mal büyük oğla layık görülüş ve babanın seçtiği oğul daha kıymetli bir mevki elde etmiştir. Hakan'ın da sevdiği ve evlenmek istediği Ayşen, büyük ve akıllı abiyle evlendirilmiş böylelikle Hayrettin Özkan, neslinin bu şekilde devam etmesini sağlamak istemiştir. Anneleri Nuriye'nin gözünden düğün süresince iki oğul arasındaki gerginlik dolayısıyla yaşadığı sıkıntı ve Hayrettin Özkan'ın katı tutumu şöyle anlatılır:

"Hayrettin nasıl gülebiliyor, nasıl içi kaldırıyor yarabbim! Ana değil ya, önünde sonunda baba işte...Sanki kapıyı vurup çıkarken, 'O düğünde bu Ercan'ı vuracağım! Kulübe girerken değilse, çıkarken vuracağım!' deyip giden kendi öz oğul değil." (Ağaoğlu, 2007b: 204).

Adalet Ağaoğlu, aslında bir simge olarak ele aldığı Hakan ve Ercan adlı bu iki kardeşten yola çıkarak Türk toplumunu bir aile gibi kabul etmiş ve toplumun babası rolündeki askerin darbe dönemindeki vurdumduymazlığına üstü kapalı bir şekilde değinmiştir.

AĞAOĞLU ROMANLARINDA ANAERKİL AİLE YAPISININ İZLERİ

Anne akrabalığının esas alındığı ve ailenin temelini anne olduğu düşüncesiyle ortaya çıkan anaerkil aile yapısı, Adalet Ağaoğlu romanlarına da konu olmuştur. Özellikle *Yazsonu* ve *Üç Beş Kişi*'de dikkatimizi çeken bu kadın merkezli aile yapılanması toplumumuzda zaman zaman karşılaştığımız bir yapılanma şeklidir.

"Anaerkil aile ise avcılık ve toplayıcılıkla geçinen ya da tarımla uğraşan toplumlarda sıkça görülmektedir. Ana soyundan gelenler ortak ev ortamını paylaşırlar. Baba misafir olarak eve zaman zaman gelmektedir. Ana tarafının kuralları aile içinde geçerlidir."(Canatan, 2009: 96).

Yazsonu'na bir göz attığımızda Nevin adlı karakter etrafında toplanan bir aile ile karşılaşmaktayız. Hasan'la evlenen Nevin'in Güney adında bir

oğlu olmuştur. İşini ve cinsel olarak iktidarını kaybeden Hasan'ın isteği üzerine Nevin ve Hasan boşanmış, oğulları Güney ise üniversiteyi okumak için yaşadıkları şehir olan Ankara'dan İstanbul'a taşınmıştır. Fakat Güney siyasi olaylara karışarak öldürülmüştür. Oğlunun ölümüne alışmaya çalışan Nevin ise bir yaz sonu her sene yaz tatillerinde gittikleri Side yakınlarındaki yazlıklarına giderek buraya kısa süreliğine de olsa sevdiği insanları toplamak ister. Hasan'ı, Güney'in arkadaşı Memed'i, kardeşi Fuat'ı, arkadaşı Doğan'ı ve Doğan'ın nişanlısı Meriç'i beş günlüğüne bu evde konuk ederek ailesini tekrar bir araya getirmeye ve bu sayede Güney'le geçirdiği güzel, umutlu günlere dönmeye çalışır.

Nevin, hem aileyi bir araya getirmesi hem de bütün yakınlarına sevgi ve şefkat dağıtması vasfıyla aileyi yöneten temel unsur olması bakımından dikkat çekicidir. Hasan'ın cinsel gücünün yokluğu yazar tarafından önemli bir ayrıntı olarak kullanılmış böylece roman süresince erkeğin elinden alınan iktidar kolaylıkla kadına devredilmiştir. Kadının burada kurduğu iktidar şekli ise *Ölmeye Yatmak ve Bir Düşün Gecesi*'ndeki baskı odaklı iktidardan çok farklı sevgiye dayalı bir iktidardır. Paylaşılmayan Nevin'e olan sevgisini kardeşi Fuat şu şekilde anlatır:

“... Fuat, Hasan'la bana, ikimize birden arkadan sarılmıştı. Hâlâ ıslaktı kolları. Saçlarından tuzlu sular damlıyordu. Onda hiç görmediğim bir coşkuyla durmadan öpüyordu beni: Seni çok seviyorum, çok seviyorum, çok seviyorum... Sen Hasan'ı seçmeden önce nasıl seviyorsam, öyle işte, yine öyle seviyorum Nevim... Onu senden kıskanmışım Hasan... Yıllarca kıskandım... Demin, suyun içinde çok güzel bir balıkla yüzyüze gelince bildim... Nevim'i senden yıllarca kıskandığımı... Şimdi bitti. Şimdi seni de çok seviyorum Hasan... Acaba, şeyden mi, ayrıldınız da yani, ondan mı bilmem...” (Ağaoğlu, 2007c:120).

Güney'in arkadaşı Memet Nevin'e karşı beslediği gönüllü ve kayıtsız şartsız itaat duygusunu şu şekilde dillendirir:

“ Benim anam ol Nevim. Ya da Tykhe¹m ol benim. Bahtların ve kentlerin koruyucusu, beni de korusun. Ben Güney olayım, demişti sonra.” (Ağaoğlu, 2007c:107).

¹ Tykhe: “Tykhe Okeanos kızlarından biridir. Latince adı Fortuna olan bu tanrıça Behçet Necatigil'in Mitologya'sında şöyle tanımlanır: 'Uygun kader, şans, umulmayan başarı tanrı-

Hem Fuat hem Memet Nevin'e 'Nevim' diye seslenmekte ve onu kendi benliklerine mal etmektedirler. Memet tarafından Tykhe olarak adlandırılan Nevin, hem sevgi dağıtması hem de aileyi bir arada sevgi ile tutmaya çalışması bakımından öne çıkmıştır. Olayların Side'de geçmesi ve de²'nin kelime anlamının 'nar' oluşu da romanın kadın ve doğurganlık üzerine kurulduğunun sinyallerini verir. Nar hem çok katmanlılığı ve bereketliliği sebebiyle hem de derli toplu oluşuyla dışıl bir meyvedir. Dışıl bir öge olan denizin kenarında oluşu ve kelime anlamı olarak 'nar' a karşılık gelmesi Side'nin yazar tarafından bilinçli olarak tercih edildiğini göstermektedir. Romanın sonunda Nevin'in kimsesiz bir delikanlı tarafından saldırıya uğrayarak ortadan kaybolduğunu, kadın hükmünün yine bir erkek tarafından ortadan kaldırıldığını görürüz. Aynı zamanda yazarlık yaptığını da bildiğimiz Nevin adeta cezalandırılmış, ataerkil bir toplumda anaerkil düzenin nasıl sonuçlandığı gözler önüne serilmiştir.(İrzık-Parla 2004:45).

*Üç Beş Kişi'*ye baktığımızda kadın egemenliği altında devamını sürdüren iki aile ile karşılaşırız. Bunlar; Emin Sakarya'nın kızı ve genç yaşta ölen belediye başkanı Ahmet Kaymazlı'nın eşi Türkân Kaymazlı yönetimindeki aile ve ölmüş olan Behiç Rifatzâde'nin eşi Neval Hanım yönetimindeki Rifatzâde ailesidir. Türkân Hanım, Eskişehir'in önemli ailelerinden olan Kaymazlı ailesinin oğlu olan Ahmet Bey'le evlenmiş babası Emin Sakarya'nın tüm karşı çıkışlarına rağmen köyde kalmayıp ilçeye yerleşmiştir. Modernleşme ve fabrikalaşmanın hızla arttığı Menderes dönemini konu edinen romanda toprak ağalarının sanayi sektörüne geçmeye başlamasıyla değişen kültürel yapıya dikkat çekilmiştir. Ahmet Kaymazlı'nın

çası... Hellenismus devrinde Tykhe, bütün öteki tanrıları unutturan çok yaygın bir tanrıça oldu. Caesar'ın kendi Tykhe'sine olan güveni meşhurdur. Bu güven, onu sonunda bütün ikazları hiçe sayarak mahvolmaya götürdü. Tebdil giymiş olarak bir balıkçı kayığında Dyrhachium'dan İtalya'ya geçmek isterken, kayıkçının fırtınadan çekilmesi üzerine, ona şöyle bağırıyordu: 'Durma, sen Caesar'ı ve Caesar'ın Tykhe'sini götürüyorsun! Tanrıça Tykhe, resimlerde çok yer alır. Elinde bereket boynuzu yahut bir gemi dümeniyle veya yuvarlanan bir küre üzerinde kanatlı olarak tasvir edilir. Yunanlılar şansın açık olsun yerine 'Agathe Tykhe!' (İyi Tykhe ile!) deyimini kullanırlardı.

İtalya'da Latium bölgesinde eski bir kültü olan şans, baht tanrıçası Fortuna, İsa'dan önce birinci yüzyıldan sonra Yunanlılar'ın Tykhe'siyle özdeşleştirildi, Tykhe'nin Latince adı oldu.'" (Erhat, 1984: 316).

² Side: " 'Nar' anlamına gelen Side sözcüğünün eski Yunanca olmaması, kentin Yunanlılardan önce kurulmuş bir yerleşim merkezi olduğunu göstermektedir. 'Nar' Anadolu'nun çok eski bir bereket simgesidir." (Yurt Ansiklopedisi, Cilt 2: 770)

ölümüyle birlikte Kısmet ve Murat adındaki çocuklarının yükümlülüğü tamamen Türkan Hanım'a kalmış hem babasının verdiği hem de kocasından kalan servetin başına geçmiştir. Fransa'dan gelen kardeşi Ferit Sakarya'nın da yardımıyla işlerine devam etmekte ve tek oğlu olan Murat'ın büyüyüp işlerin başına geçmesini beklemektedir. Türkân Hanım, sessiz kızı Kısmet'i iyice ezmekte ve onun isteklerini her durumda görmezden gelerek karakterinin oluşmasına mani olmaktadır. Kısmet'i önce sevgilisi olan Ufuk'tan ayırır, daha sonra zorla Orhan Bey'le evlendirip onun iyiden iyiye mutsuz olmasına sebep olmuştur. Bütün bu olaylar anne-kız arasındaki ilişkinin iyice kopmasına Kısmet'in hiçleşmesine yol açmıştır. Türkân Hanım, küçük oğlu Murat'ı ise fazlasıyla şımartarak onun hassas karakterli yapısını iyice sivirtmektedir. Bu arada müzikle uğraşan Murat, Eskişehir'e gelen şarkıcı Selmin Rifatzade tanışma imkânı bulmuş ve tutkulu bir şekilde âşık olduğu Selmin'in peşinden üniversite okumak bahanesi ile İstanbul'a yerleşmiştir. Burada Selmin'in ablası Belgin ve annesi Neval Hanım'la tanışmıştır. Neval Hanım, pek sadık kalamadığı yaşlı kocası Behiç Bey'in ölümünden sonra kızları sayesinde Anadolu'dan gelen zengin tüccarları kandırarak hayatını idame ettirmektedir. Behiç Bey'den olan kızı Belgin ve eve gelen bir musluk tamircisinden olan Selmin, annelerinin yol göstericiliği sayesinde ahlaki açıdan bozulmaya uğramışlardır. Dönemin genç müteşebbislerinin kadına bakışı ve Neval Hanım'ın kızlarını yetiştirme tarzı romanda şu şekilde anlatılır:

“Ne kadar güzel bir görünümleri vardı, orada. Hilton Otel'i'nin çay salonunda. İki kızıyla haftada birkaç gün, akşamüstleri otelde bir kadeh bir şey 'almaya' gittiklerinde... Belgin, yirmi üçlerinde falandı. Çok alımlıydı... Giyinip kuşanıp evden çıkarlarken Neval Hanım gözlerini kısar, siyam kedisi bakışları büyük kızının üstünde şöyle bir dolaşır, yarı hoşnut, yarı tedirgin: 'Davetkâr, çok davetkâr' diye geçirirdi içinden... Selmin, şaşılacak şey, karayağız musluk tamircisine rağmen, bir söğüt dalı gibi ince, bir Fransız kızının sütlü kahve kumrallığında. Henüz on yedisinde... Birkaç yıl önce açılan Hilton'un büyük salonu da yerlerini hâlâ yadırgayan bir yığın yalnız erkek. Koyu renk gözlerinin hoş kokulu, 'sahipsiz' bir kadın aranişında çocuksu bir ürkeklik sezilirdi. Onlar, İttihat Terakkicilerin, eskiden beri 'Batılılaşmış bir yaşam biçimi' sürdüren yalılara, konaklara damat olmaları için yanıp tutuşmaları gibi, İstanbul'un İngilizce konuşan, içki içmeyi seven erkeklere arkadaşça davranırken de kadınsılıkları buram buram tüten kızlarıyla ilişki kurmaya çalışırlardı. Geldikleri yerlerde

kendi kız kardeşleri, anaları, karıları için asla uygun görmeyecekleri her davranışı bu kadınlara yaraştırırlardı.” (Ağaoğlu, 2007d: 175-176).

Selmin bir süre sonra Murat’tan sıkılarak dayısı Ferit’le ilgilenmeye başlar. Ferit de hem Selmin’den etkilenmesi hem de Murat’ı çıkarıcı Rifatzade ailesinden kurtarmak amacıyla Selmin’le birlikte olma yolunu seçmiştir. Bu olay sonucunda Murat başta dayısı ve annesi olmak üzere tüm akrabalık ilişkilerini kopararak yalnız yaşamaya başlamıştır. Bu süreç içerisinde hatasını anlayan Selmin, annesini terk ederek oldukça kötü bir hayat sürmeye başlamış, Neval Hanım ise kendi emri altına aldığı kızları tarafından yalnızlığa terk edilmiştir. Romanın sonunda sessiz ve silik bir karakter olarak görmeye alıştığımız Kısmet’in de kocası Orhan’dan boşanarak İstanbul’a-Murat’ın yanına- geldiğine yani annesinin otoritesine karşı koyuşuna şahit oluruz. Kısmet boşanma kararının arifesindeyken aklından geçirdikleriyle annesi ile olan ilişkilerini de okuyucuya yansıtmaktadır:

“Kısmet, beklenmedik bir patlamayla boşanmaya karar verdiği zaman, en çok ürküttüğü Orhan’ın tepkisi değildi, annesiydi. Ondaki gizli güç. Bağırıp çağırmaya bile gönül indirmeden, iki kaşı arasındaki dikey çizgiler, dimdik bir duruşla Kısmet’i her zamanki gibi hemen etkisi altına alabilir. Kısmet hâlâ o etki altında zaten. İki gün daha geçse, kendini yine alt katla üst kat arasında uslu uslu gidip gelirken bulacak.”(Ağaoğlu, 2007d:109).

Genellikle baba otoritesine karşı çıkarken görülen roman kahramanları *Üç Beş Kişi* romanında anne otoritesine karşı koyan pozisyondadırlar. Ağaoğlu, romanlarını şekillendirirken ister anneden gelen ister babadan gelen her türlü baskının çocukların kendi hayatlarını yaşamalarını ciddi şekilde engellediğinin altını çizmiştir.

AİLESİZLİKLE GELEN YALNIZLIK HİSSİ

İncelemiş bulunduğumuz romanlarda anne ya da babalarından mahrum olmaları sebebiyle yalnız kalmış bireylerin varlığının yanı sıra yetişkinlik çağında aile kuramamış ya da boşanmış bireylerin de anlatıldığını görmekteyiz. Babasız ya da annesiz karakterlerin en göze çarpanı şüphesiz *Fikrimin İnce Gülü*’nün Bayram’ıdır. Hem yetim hem öksüz Bayram Ballıhisar’daki amcasının yanında himaye görmekte fakat kimsesizliği köy halkı tarafından Bayram’a her daim hatırlatılarak Bayram’ın aşâğılık kompleksi içinde büyümesine zemin hazırlanmaktadır. Ailesizlik, Bay-

ram'a beraberinde değersizliği ve sevgisizliği de getirir. Anne-baba şefkatinden mahrum büyüdüğü için saygı kavramı manevi değerlerden ziyade maddi değerlerde yoğunlaşır. Bu sebeple köyde yetişen Bayram, araba sahibi olabilmek için önce Ankara'ya oradan da Almanya'ya giderek gece gündüz çalışıp bir Mercedes edinir. Bu arabaya sahip olabilmek için en yakın arkadaşlarını kırar, ona yürekten bağlı olan sevgilisi Kezban'ı terk eder ve onu büyüten amcasını unuttur. Fakat romanın sonunda araba sahibi olarak döndüğü köyünde hâlâ saygı ve sevgi görmeyince maddi değerlerle sevginin elde edilmeyeceğini anlamış olur. Roman süresince yabancılaşma serüveni anlatılan Bayram'ın özelde ailesizliği genelde ise Almanya'daki memleketsizliği onu 'öteki'leştirerek insani gelişimini engelleyen unsurlar olmuşlardır. Bayram hem ailesiz doğmuş hem de aile kuramamış olması sebebiyle yalnızlık duygusundan fazlasıyla nasiplenmiş bir karakter olarak karşımıza çıkmıştır.

Diğer bir ailesiz kahraman da *Romantik Bir Viyana Yazı*'nın titiz öğretmeni Kâmil Kaya'dır. Anne ve babası hakkında bilgi sahibi olamadığımız Kâmil Kaya'nın kopuk bir ailesiyle ilişkilerinde kopukluklar olduğunu anlamaktayız. Hayalci ve idealist olması sebebiyle sevgilisi olan edebiyat öğretmeni Nesrin Hanım'la evlenemeyen Kâmil Kaya, realiteyle uzlaşmayan ve insan ilişkilerine aşırı hassaslığına bağlı olarak ayak uyduramayan bir yapıdadır. Onun bütün hayatı öğrencileri, işi ve kitaplarından ibarettir. Bu sebeple gençliğinde aile kurma ihtiyacı hissetmemesine rağmen yaşlılığında yalnızlık ağır gelmeye başlamıştır. Emeklilikten sonra ise tek isteği yurt dışına gidebilmek, öğrencilerine anlattığı derslerdeki mekânları kendi gözleriyle görebilmektir. Buraları görme sebebini Kâmil Kaya şöyle dillendirmektedir:

“...Venedik... Viyana. Böyle yerlerin bir büyüsü var. İnsanı çekiyor. Ayrıca çok ayıbıma gidiyor beyler, bir tarih öğretmeni kırk yıl aynı kentlerin, yolların, ülkelerin serüvenlerini anlatsın da, şu devirde oralara ayak basmasın!” (Ağaoğlu, 2007e:62).

Yirmi beş yaşında Kastamonu'da başladığı tarih öğretmenliğine Kütahya'da noktayı koyduktan sonra emeklilik için hayalini kurduğu Viyana'ya gider. Önce bir tura katılarak yurt dışına çıkan Kâmil Kaya, yalnızlığa alışık olması sebebiyle bu kabileyle uzlaşamayarak tur grubundan ayrılır. Hayallerinde yaşattığı bir kadın olan Alma Mahler'in izini sürerek Viyana'ya ulaşır. Yalnızlık ve realiteden kopuk yapısı, yıllardır hayalini

kurduğu Avrupa kentlerini tarih kitaplarından çok farklı bir şekilde bulması sebebiyle fazlasıyla hayal kırıklığına uğrayan Kâmil Kaya'nın denge-sini yerle bir etmiştir. Viyana'da tanıştığı kimyager Cléa ile geçirdiği bir haftadan sonra Viyana'da evi olan öğrencisi Doktor Asaf'la karşılaşır. Asaf, hocasını gördüğüne çok sevindir ve Viyana'da yaşamadığını kısa sü-religiine geldiğini, hocasının kendi evinde kalabileceğini söyler. Kâmil Ka-ya'yı evine yerleştirerek ailesinin yanına döner. Bu sırada Kâmil Kaya'nın fırsatçı öğrencisi Yunus da yurt dışında bedava bir tatil yapabilmek için hocasına yanına gelmek istediğini Kâmil Kaya'ya bildirmiştir. Öğrencile-rini kendi çocukları gibi sahiplenmiş olan Kâmil Kaya, Yunus'a Cléa ile olan arkadaşlığını açıklayamayacağı korkusuyla Cléa'dan ayrılarak kadın-ların ona olan ilgisini tamamen ortadan kaldırmıştır. Yunus'la çok iyi za-man geçirebileceğini düşünmüş fakat çıkarıcı bir karaktere sahip olan Yu-nus'un hareketlerini gördükten sonra ondan kurtulmaya çalışmaya baş-lamıştır. Romanın sonunda Kâmil Kaya'nın ortadan kaybolduğunu ve öğ-rencisi Asaf'ın tüm çabalarına rağmen bulunamadığını görürüz. Tüm ha-yatını öğrencilerine ve işine adayan Kâmil Kaya, kendi kişisel hayatını bir kenara bırakarak bireyliğini yitirmiştir. Fakat kamu hizmetindeki görevi bitince de bireyselliğe ayak uyduramayarak kendi benliği içerisinde kay-bolmuştur. Öğrencilerine kendi çocukları gibi davranan bu idealist öğret-men, Yunus'un saygısızlığı sebebiyle öğrencilerinin onun çocukları olma-dığı gerçeğini de görerek yıkıma uğramıştır. Aslında Kâmil Kaya, sadece bireysel bir aile kuramadığı için değil aile olarak benimsediği ülkesinden ve ülkesinin yönetiminden yediği darbeler sonucu başka bir ülkenin top-raklarında kimsesizlik sebebiyle ortadan kaybolmuştur. Yıllarca kutsal saydığı ve hayatını adadığı öğretmenlik mesleğini icra ederken önce bir-kaç kez sürülmüş daha sonra ise meslekten uzaklaştırılarak geri hizmete çekilmiştir. Bu olayların bütünü naif bir yapıya sahip olan 'Hayalci Ho-ca'yı şizofrenik bir ruh haline sürüklemiştir.

Aile kuramamanın getirdiği yalnızlığın yanında Adalet Ağaoğlu ka-rakterleri aracılığıyla işaret edilen bir diğer yalnızlaşma sebebi de boşan-madır. Başta *Dar Zamanlar* üçlemesinin Aysel'i olmak üzere hemen her romanda boşanmış bir çiftte rastlamak mümkündür. Serinin son romanı olan *Hayır...*'da sorunlarla dolu bir evlilik yaşayan Aysel ve Ömer'in bo-şandıklarını, Ömer'in Aysel'in yeğeni Ayşen'le evlendiğini, Aysel'in ise İst-anbul'da yalnız bir hayat yaşadığını görürüz. Romanda artık yaşlı bir profesör olan Aysel'in yalnızlık sebebiyle parçalanmış olan bilincini oku-

ma fırsatını yakalarız. Ömer'den ayrıldıktan, Engin'le bağlarını tamamen kopardıktan sonra Aysel, çok fazla hayal kırıklığına uğramış olması sebebiyle yeni hayatına yeni bir insanın karışmasını istememekte, bunu yaşadığı insansızlık sebebiyle kendi bilincinde kurguladığı arkadaşı Yenins'le roman süresince tartışmaktadır:

“Yenins:

Bana neden güvenmiyorsunuz?

Aysel:

Artık beklememeyi öğrendim.

Yenins:

Ama hayatınıza girdim.

Aysel:

Çıkarsınız. İnsanlar birbirlerinin hayatını yıllarca işgal ettiklerinde, orada neredeyse kök saldıklarında bile, selamsız sabahsız, hiçbir açıklama yapmadan çıkıp gidebiliyorlar. Sizse henüz eşikte bile değilsiniz. Henüz kısa bir tanışıklık.

Yenins:

Fakat onlar eskimiş insanlar!

Her şey eskir. Siz de. Üstelik sizinle ortak yaşanmış hiçbir şeyimiz yok...”(Ağaoğlu, 2010: 27).

Yenins, Aysel'in zihninde tasarladığı ve onu asla terk etmeyecek olan 'yeni insan'dır. Aysel, romanın sonunda zihinsel olarak bu yeni insanla sis perdesi içindeki sandalla bir denizin içerisinde uzaklaşırken aslında gerçek yaşamda intihar etmiştir. Durkheim'ın 'kuralsızlık intiharı' olarak adlandırdığı intihar çeşidine göre bireyler hayatlarındaki ani yükseliş ya da düşüşler sonucu dengelerini kaybeder ve intihara yönelirler (Durkheim, 2002:32). Aysel de boşanma olayı sonrasında ani bir yalnızlığa sürüklenmiş, emek verdiği insanlardan değer görememesi bu duyguyu körükleyerek intihar etmesine sebebiyet vermiştir.

İntihar fikrine uzak olmayan diğer bir karakter de Tezel'dir. Yaşadığı iki boşanma vakası onu hayattan tamamen koparmıştır. *Bir Düşün Gecesi* romanında 'İntihar etmeyeceksek içelim bari!' sloganıyla karşımıza çıkan Tezel, ablası Aysel tarafından *Ölmeye Yatmak*'ta şöyle tanımlanır:

“... Annemin tekne kazıntısı. İkinci Dünya Savaşı'nın altıncı yılında doğdu. Üç yılda iki kocadan boşandı. Birinci kocası tiyatro

oyuncusuydu. İkinci kocası henüz öğrenci... Ama babası zengindi çocuğun. Bizim Tezel'den de iki yaş kadar küçük. Vurgundu kardeşime. Babasından ne koparabiliyseye Tezel'e verdi. Kızkardeşim hâlâ bu çocukcağızdan aldıklarıyla yaşar." (Ağaoğlu, 2007a:187).

Halbuki, Tezel'in hayatı hiç de Aysel'in düşündüğü gibi değildir. Abı Aysel'in İlhan'a karşı gelmesiyle İstanbul'da akademiye yazılan sanatçı ruhlu Tezel de iki kere evlenmiş ve yaptığı iki evlilik de boşanmayla sonuçlanmıştır. *Ölmeye Yatmak*'ta ayrıntılı olarak anlatılmayan Tezel, *Bir Düşün Gecesi* süresince gerek kendi bilincinden akan hayatının gerek aile bireylerinin hakkında düşündüklerinin bilinç akışı tekniğiyle okuyucuya yansıtılması sonucunda derinliğine anlatılan bir karakter olarak romanda yerini almaktadır. Genç yaşta yaptığı iki evlilik de sağlam temeller üzerine oturmayan sadece yaşın getirdiği coşkuyla alınan kararların sonucunda vuku bulmuştur. Tezel'in yaşının olgunlaşması, her şeye gençlikteki kadar saf bakmayışı onu evlendiği kişilerin art niyetlerini, çelişkilerle dolu hayatlarını fark etmeye itmiştir. Sanıldığı gibi eski kocasından kalanlarla yaşamamış, annesini ve ablasını üzmemek için bu yalanı söylemek zorunda kalmış, hayatını çok zor şartlarda devam ettirmiştir. Evlilik hayatının düzeninden mahrum kalan ressam Tezel'in yeniden bir hayat kurması ve yıkılmış olan özgüvenini tamiri uzun yıllar almıştır. *Hayır...*'da Tezel'in yalnızlığa alıştığını ve kayınvalidesine bıraktığı oğlu Kerim'le barışarak iletişime geçtiğini görmekteyiz.

Ağaoğlu romanlarındaki bir başka boşanma hadisesi de *Yazsonu* romanının kahramanları olan Hasan ve Nevin arasında gerçekleşmiş, Hasan'ın kendisine olan güvenini yitirışı bu evliliğin bitişine zemin hazırlamıştır. Hasan işini ve cinsel gücünü kaybettikten sonra bütün evliliğini bu iki noktaya indirgeyerek boşanmaya sebebiyet vermiştir:

"Hasan'ın bilinçaltında büyük bir korkunun, bu korkunun çöreklendiğini kimse anlamadı. Ne ben, ne kendisi. Cinsel gücü alaşağı edilmiş yiğitlik ve erkeklik bilinci, kendisini böyle savundu. Gizlenerek. Artık bir nesneydik işte. Korkmaz, geri çekilmez. Üzüldüğümüz yerden koştuk o zaman. Yaşamı da, artık her ân kopmaya, çatlayıp dağılmaya aday bir nesne gibi yalınlaştırdık. Tek bir çizgiye indirgedik. Cinsellik. Yaşamsa hızla karmaşıklaşıyordu. O karmaşıklık bize oğlumuzun neden öldüğünü bilmeyi, bunu anlamayı bile yasaklamıştı. En önemli anları es geçmek, atlamak, en canalıcı bakışların, sözlerin dibini kurcalamak, boş birere kalıpmış gibi değerini vermemek

onların, ağırlığını tartmamak... Bir yıldönümünde, o yeni yıl tatilinde ise ölümün adı hiç yoktu. Bizsiz olabilirdi, bizi rahat bırakırdı... Güney, yeni yıl tatili için geldiği zaman, biz Hasan'la kopmuştuk." (Ağaoğlu, 2007c:132).

Boşanmalarından kısa süre sonra oğulları Güney'i kaybeden bu çift yıllar sonra Güney'i hatırlamak için bir arada geçirdikleri tatillerinde eskisi gibi bir araya gelerek güzel birkaç gün geçirerek ayrılmışlardır. Birlikte geçirdikleri tatil hatalarını anlamalarına ve hayatı artık daha sorgusuz yaşamaya başlamalarına yardımcı olmuştur.

Üç Beş Kişi' nin sessiz sedasız kahramanı Kısmet'in de annesinin isteği üzerine evlendiği Orhan'dan boşandığını ve bu boşanmanın Kısmet'e özgür bir kimlik kazandırdığını görürüz. Çünkü Kısmet, bu boşanışla aslından kocası Orhan'la olan zoraki evliliğinden değil annesinin onun yerine karar vermesinden vazgeçmiş, İstanbul'daki kardeşi Murat'ın yanına gitmek için yola çıkmıştır. Annesine duyduğu yoğun itaat duygusu boşanmak için Kardelen'i de yanına alarak gittiği avukatın bürosundan çıkarken kendisini hissettirmektedir:

"Notere avukatla birlikte inmişlerdi. Annesinin yüzü en çok o zaman gözlerinin önüne gelmişti: Öyle alınının ortasında iki dikey çizgiyle. Yeniden bocalamıştı: Yoksa istemiyor muyum? Ama artık söyledim. Dönemem. Hem... Evet, evet istiyorum! Biliyorum. Aslında sadece ölmek istiyorum." (Ağaoğlu, 2007d: 111).

Çocukluk arkadaşı Ufuk'a âşık olan ve onunla çok güzel bir beraberlik yaşayan Kısmet, Ufuk'un fakir olması sebebiyle onunla evlenmek için annesinden onay alamamış, bu aşktan vazgeçmiştir. Bir an olsun aklından çıkmayan Ufuk, onun tek dayanağı ve yaşam kaynağı şeklini alınca Ufuk'un yaşadığı şehir olan İstanbul'a gitmeye karar verir. Fakat Ufuk kendisini korumak isterken bir cinayete sebebiyet verdiği için hapiste yatmakta, roman Kısmet bu olayı öğrenmeden ve İstanbul'a gitmek için yola çıktığı trende son bulmaktadır.

Ağaoğlu karakterlerinin romanların geçtiği zamanın Türkiye şartlarının ağır olması sebebiyle sorunlu, içe dönük, kalabalıklar içinde kaybolmuş, yalnız bireyler olduklarını görürüz. Bu sebeple parçalanmış aileler daha sık işlenmiş, parçalanmamış olsa bile demokrasiden yoksun ailelerin çocukları da kişisel bütünlükten mahrum bir çizgide yansıtılmışlardır.

SONUÇ

Türkiye'nin en çalkantılı dönemlerini romanlarına yansıtan Adalet Ağaoğlu, karakterlerini işlerken bakış açısını genişletebilmek amacıyla bireyleri aileleri ile birlikte ele almıştır. Romanın gerçeklik zeminine oturmasını sağlayan bu yöntem aynı zamanda şahısların roman süresince yaşadıkları ana problemi sebep-sonuç ilişkisi içinde değerlendirebilmemizi sağlaması bakımından önemlidir. Bir toplum içinde yetişen insan muhakkak ki hayatını bu topluma göre şekillendirecek, özellikle de ilk karşılaştığı çevre olan ailesinden gerek kalıtsal olarak gerek sonradan edinilmiş davranışlar bakımından kişiliğine çok şey katacaktır.

İncelemiş olduğumuz *Ölmeye Yatmak*, *Bir Düşün Gecesi*, *Hayır...*, *Yazsonu*, *Fikrimin İnce Gülü*, *Üç Beş Kişi* ve *Romantik Bir Viyana Yazı* romanlarında da hem karakterlerin anlaşılması hem de dönemin toplumsal yapısının irdelenmesi açısından aile kavramı önemli bir yer tutmaktadır. *Ölmeye Yatmak* ve *Bir Düşün Gecesi*'nde ataerkil bir yapıyla karşılaşılırken, *Yazsonu* ve *Üç Beş Kişi* kadının aile üzerinde otorite sağladığı metinler olarak karşımıza çıkmaktadır. *Hayır...*, *Fikrimin İnce Gülü* ve *Romantik Bir Viyana Yazı* ise modernden postmoderne evrilen toplumdaki insanın ailesizlik sorununu yansıtmakta, ailesizlikle gelen dengesizliği gözler önüne sermektedir.

Adalet Ağaoğlu romanlarına genel olarak baktığımızda karşımıza anne, baba ve çocuklardan müteşekkil çekirdek aileler çıkmaktadır. Çocuk sayısının üçü aşmadığı bu aileler ister köylü olsun ister kentli olsun çekirdek aile olma vasfını korumaktadırlar. *Üç Beş Kişi* romanının haricinde geniş aile modeliyle karşılaşmadığımız romanlarda modern hayatla birlikte aile bireylerinin sayısının azalması dikkat çekicidir. *Üç Beş Kişi*'de Türkân Kaymazlı hem babası Emin Bey'le hem de tek çocuk sahibi kardeşi Ferit Sakarya ile birlikte yaşamakta ayrıca evde bir de yardımcı bulundurmaktadır. Toprak kültürüyle yetişmiş bu geleneksel ailenin dışında geniş aile sayılabilecek bir aile tipine hemen hiç rastlanmamaktadır.

Türk toplumunda akraba çocuklarının himaye edilmesi önemli bir gelenek halini almış, *Ölmeye Yatmak*'ta Aysel teyzesinin yanında ortaokulu okumuş, Galatasaray Lisesi'ne giden Aydın okulda yatılı kaldığından hafta sonlarını halasının evinde geçirmiş, *Fikrimin İnce Gülü*'ndeki Bayram ise hem yetim hem öksüz oluşu sebebiyle amcası tarafından büyütülmüştür.

Çalışmamızın amacı Türk aile hayatının Ağaoğlu romanlarındaki izini sürebilmektir. Metinlerin fazlasıyla realist yapısı, okuyucuyu kimi zaman umutsuzluğa sürüklemekle birlikte hayatın gerçeklerinden kopmayışi sebebiyle bize dönemin aile yapısı hakkında fikir verebilecek mahiyettedir.∇

KAYNAKLAR

- AĞAOĞLU, Adalet, (2010), **Hayır...**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
_____, (2009), **Fikrimin İnce Gülü**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
_____, (2007a), **Ölmeye Yatmak**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
_____, (2007b), **Bir Düşün Gecesi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
_____, (2007c), **Yazsonu**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
_____, (2007d), **Üç Beş Kişi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
_____, (2007e), **Romantik Bir Viyana Yazı**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları..
- CANATAN, Kadir, (2009), **Aile Sosyolojisi**, Açılım Kitap, İstanbul.
- CEBECİ, Oğuz, (2004), **Psikanalitik Edebiyat Kuramı**, İthaki Yayınları, İstanbul.
- DURKHEIM, Emile, (2002), **İntihar**, Cem Yayınevi.
- ERHAT, Azra, (1984), **Mitoloji Sözlüğü**, Remzi Kitabevi.
- GÜLENDAM, Ramazan, (2007), "Türk Kadınının Aile İçindeki Yeri ve Rolünün Modern Türk Edebiyatına Yansıması:1960-1980", **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:15.
- IRZİK, Sibel v.d., (2004), **Kadınlar Dile Düşünce**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- MORAN, Berna, (2009), **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış III**.
- YALVAÇ, Mehmet, (2000), **Aile Sosyolojisi İlkel Toplumdan Modern Toplum Aile**, Malatya. **Yurt Ansiklopedisi**, Anadolu Yayıncılık, Cilt 2.

